

Museerna, insamlingen och webben

Eva Fägerborg

Etnologiska undersökningar bedrivs också vid museerna och eftersom museer är institutioner som både skapar och samlar in material, bevarar det och gör det offentligt tillgängligt är frågorna kring internet och hela det digitala fältet många och komplexa. Inom Samdok, de kulturhistoriska museernas nätverk för samtidsstudier och samtidsinsamling, har på senare år förts en intensiv diskussion om olika aspekter av arbete med digitala medier, alltifrån nätkulturer och nätet som social arena till inspelningstekniker, bevarande av digitalt material och etiska spörsmål kring publicering på webben.

Diskussionerna inom Samdok sammanfaller delvis med dem som förs på andra håll i kulturarvbranschen och kulturforskningen. I kulturarvsarbetet har frågor om bevarande, digitalisering av material och databaser under flera år stått högt på dagordningen och stora resurser har satsats på digitalisering av samlingar och utveckling av databaser. Dessa insatser svarar mot ett kulturpolitiskt mål att ge allmänheten och forskarna tillgång till kulturarvet, oberoende av fysisk lokalitet. Lägre kulturpolitisk dignitet har frågor som rör insamlingen, genererandet av material till samlingarna – föremål, bilder, intervjuer och fältobservationer m.m. Ändå påverkas också insamlingen i hög grad och på många sätt av den digitala utvecklingen. Här ställs museerna inför samma utmaningar och möjligheter som etnologisk och annan kulturvetenskaplig forskning om nätet som undersökningsarena och källa. De aspekter på etnologisk forskning på nätet som artiklarna i detta nummer av *Nätverket* tar upp är därför relevanta även för museerna.

Även om digitalisering och digitalt bevarande är viktiga uppgifter för museerna vill jag i det här sammanhanget betona kopplingar mellan internet och insamlingen, och närmare bestämt tre aspekter av den samtidsutforskande verksamheten: nätet som studie- och insamlingsfält, nätet som verktyg i insamlingen och nätet som resurs för kommunikation om insamlingen.

För att åstadkomma en överblick över de kulturhistoriska museernas erfarenheter av arbete med digitala medier gjorde Samdoksekretariatet vid Nordiska museet 2009 en särskild satsning på detta område. En enkät sändes till medlemsinstitutionerna med en rad frågor om användning av digitala medier i framför allt insamling och dokumentation, men även om kommunikation och

förmedling, digitaliserade samlingar och bevarande, inspelnings- och transkriberingsteknik, etik och juridik. Temat följdes upp på Samdoks höstmöte "Digitalt – samla, spana, spara" och i tidningen *Samtid & museer* nr 2/09, "digitala världar". (Se nedan för webblänkar till *Samtid & museer* samt Samdoks höstmöte med föredrag, gruppdiskussioner, enkät och länkkatalog.)

Vad kan då med utgångspunkt från framför allt enkätsvaren och diskussionerna på höstmötet sägas om hur man för närvarande resonerar vid museerna om webben och digitaliserat material för att utveckla arbetet med undersökningar och insamling? I korthet handlar det om följande – väl att märka att frågorna är fler än lösningarna:

INTERNET SOM FÄLT

Internet som *studie- och insamlingsfält* erbjuder nya möjligheter för museerna men innebär också nya frågor att ta ställning till. Som social arena skiljer sig nätet från fysiska platser där människor möts. Detta får konsekvenser för museernas insamling. På nätet kan människor anta anonyma och/eller alternativa identiteter, vilket skapar källkritiska problem. Kan material på nätet användas för forskning när vi inte vet vilka som figurerar där? Å andra sidan kanske anonymiteten kan innebära en större uppriktighet, att man vågar vara mer självutlämnande än i en intervjusituation face-to-face. Hur ska museerna hantera människor som vill vara anonyma?

Med och på internet studerar och samlar museerna material om företeelser som också existerar irl. Det är viktigt att museerna är medvetna om vad de vill med att undersöka och samla in på nätet och vad de vinner med det. Vilka skillnader och likheter finns mellan internet och "real life"? Uppfattas det som finns på internet som "på riktigt"? Vad ger insamling via nätet jämfört med en insamling med sedvanliga metoder? För vilka typer av undersökningar lämpar sig internetmediet? Finns det en risk att människor helst skickar in framgångsberättelser? Missar man de svåra berättelserna, om människor som inte har lyckats eller om laddade och känslofylla känsliga ämnen? Eller kan tvärtom internet vara en kanal för just sådana ämnen?

Vilka genrer utvecklas i och med nya sätt att presentera minnen och berättelser, och hur påverkar museernas sätt att presentera materialet de nya bidrag som kommer in? Hur kan materialet kontextualiseras?

På internet kan man fältarbete från kontoret, vilket kan innebära att rollerna blir otydliga och skapar nya frågetecken. Hur ska internetaktivitet dokumenteras? Kan människor skrämmas bort när ett museum vill delta och samla in konversationer som förs på nätet? Och kan man samla in material som finns på nätet? En uppfattning är att eftersom de personer som lagt ut texter, bilder, filmer etc. har valt att offentliggöra sitt material borde det vara rimligt att samla in. Gör man däremot studier i slutna communities måste man ge sig till känna.

Liksom den fysiska världen förändras, så förändras internet. Webbplatser omgestaltas, en del försvinner. Vi vet inget om hur internet ser ut om bara ett fåtal år – tidsbundenheten kan i vissa fall vara extra markant.

För museerna aktualiserar användande av nätet även etiska frågor och ställer nya krav på samtycke. Hur påverkas informanterna av att materialet möjligen ska läggas ut på nätet? Begränsar de sina berättelser? Hur ser olika generationer på detta? Här måste museerna balansera önskan om tillgänglighet mot etiska överväganden och samtycken. Vad innebär detta på lång sikt för internet som fält?

INTERNET SOM VERKTYG

Fördelar med internet som *verktyg* i insamlingen är spridningen, man kan nå många fler och nå andra grupper än tidigare, snabbt få in uppgifter, få spontana reaktioner på händelser, väcka intresse och skapa medvetenhet om museernas samlingsverksamhet. Det går lätt att få en snabb överblick över ämnen och diskussioner och nätet används ofta som en första ingång till de företeelser man studerar. Det är också tämligen billigt – förutsatt att museet har resurser att föra dialog med informanterna och ta hand om materialet på ett tillfredsställande sätt. De nackdelar som visats är bland annat – förutom frågetecken kring källvärdet som nämnts ovan – att svaren ofta är kortfattade, personuppgifterna vaga, det är svårt att veta hur materialet kan användas och att informationen om projekten försvinner i mängden. En del har gjort erfarenheten att för att få "kvalitetssvar" bör museet använda den egna hemsidan, medan sociala medier framför allt lämpar sig om man i första hand vill nå stor spridning. Det finns också exempel på hur upprop på nätet fått litet eller inget gensvar, men där det varit oklart vad den låga svarsfrekvensen berott på.

De källkritiska problemen är i praktiken omöjliga att lösa, man får helt enkelt välja att betrakta detta material som en egen genre och utgå från de premisser som ges och skildra det som är karaktäristiskt för nätet, t.ex. nätkonversationer, bloggmaterial med mera. Ett specifikt problem kan också vara så kallade "troll" på

nätet, människor som av olika skäl saboterar på olika debattforum genom stulna identiteter.

En samlad uppfattning är att insamling via nätet är en av flera samlingsmetoder där de olika tillvägagångssätten kan komplettera varandra. Nätinsamling kan inte ersätta ett ordinarie fältarbete där informant och intervjuare möts. Vid en vanlig intervju används oftast följdfrågor, vilket skapar en fördjupning. Genom en kombination av webbaserad och sedvanliga samlings- och dokumentationsmetoder kan man förena kvantitet och kvalitet, t.ex. att följa upp med webbmaterialet med intervjuer.

INTERNET SOM KOMMUNIKATION

Fördelar med att använda nätet i *kommunikationen* om insamlingen är ökad tillgänglighet och bättre möjligheter att föra en dialog med intresserade besökare. Likaså underlättas samarbete mellan institutioner, inom och utom landet.

Det som läggs ut är oftast information om projekt och bearbetat material som rapporter, men berättelser, fotografier och filmer från undersökningar förekommer också. Allra mest förekommande är dock presentationer av befintliga samlingar i form av föremåls- och bilddatabaser och här ser man stora möjligheter till dialog med allmänheten, för att få kommentarer och nya kunskaper om samlingarna. En del museer har bloggar, och det finns exempel på hur museet låter ungdomar och seniorer blogga om objekt de fängslats av i arkiv och föremålsmagasin.

En stor fråga är etiska överväganden när museerna vill lägga ut material från undersökningar. Godkännande från informanterna krävs och de som vill vara anonyma utåt ska kunna vara det. Redan på startsidan bör det finnas en kort text om samtycke där informanterna kan bocka av att de läst och godkänt villkoren för att kunna gå vidare och lämna sitt bidrag. Men även med tillstånd att publicera måste man reflektera över det som läggs ut. Hur kan en publicering av en berättelse påverka en enskild informant på lång sikt?

Anonymitet eller inte – vid museerna finns också erfarenheter av att informanter blivit besvikna över att deras berättelse inte läggs ut snabbt nog – och med namn. Anonymiteten kanske oftast inte är en önskan från de personerna själva, utan snarare en fråga om ansvarstagande museer som vill skydda sina informanter.

EN NY YRKESGRUPP?

Sammanfattningsvis betonas att den nya tekniken erbjuder viktiga komplement till museernas etablerade metoder och kommunikationskanaler. Hur internet används i samlingsverksamheten är dock också en fråga om resurser. Att arbeta med webben på ett tillfredsställande sätt är så resurskrävande att det blir ett slags "verksamhet i verksamheten".

Det är viktigt att tänka igenom hela processen innan museet startar ett insamlingsprojekt på nätet; detta måste självklart inkludera hur man ska behandla och bevara inkommet material. Ett aktivt samtycke gör det lättare att använda materialet.

För många museer är bevarandet av digitalt material ett stort problem och man efterlyser lagstiftning med riktlinjer för digital arkivering eller en central serviceorganisation. Det handlar om ett gemensamt kulturarv och frågorna om bevarande bör lösas centralt. I dagsläget skapar bristerna i lagringsmetoder för digitalt material, kostnader för uppdatering och konverteringar

och avsaknad av riktlinjer osäkerhet inför framtiden. Även kring frågorna om upphovsrätt och etik vid publicering och insamling av intervjumaterial råder viss osäkerhet.

Inom museerna ser man också ett behov av en ny yrkesgrupp – IT-antikvarier med dubbla kompetenser. IT-antikvarien, eller ”3.0-intendenten” (Gudmundsson 2009) förenar informationsteknologi med den museiprofessionella – och etnologiska – kunskapen att undersöka företeelser, samla in och bearbeta material. För dagens studenter betyder detta att en ny arbetsmarknad är i sikte.

REFERENSER

Gudmundsson, Magnus 2009: Museum 3.0. *Samtid & museer* 2/09, s.16-17.
Samdoks höstmöte 2009 med föredrag, gruppdiskussioner, enkät och en omfattande länkkatalog:
<http://www.nordiskamuseet.se/Publication.asp?publicationid=4162&topmenu=143>
Samtid & museer som pdf: <http://www.nordiskamuseet.se/publication.asp?publicationid=860&topmenu=143>

Botanisera! Ett urval länkar

Insamling

Att minnas migrationen: <http://www.attminnas.nu/>

Andra migrationsminnesinsamlingar:

http://www.connectinghistories.org.uk/birminghamstories/faces_and_places.asp

<http://www.mangfoldigeminne.no/>

<http://www.myimmigrationstory.com/>

<http://www.movinghere.org.uk/default.htm>

<http://www.immigrationbridge.com.au/www/248/1001127/home--default.asp>

Digitalt Fortalt – kulturminner på nett: <http://www.digitaltfortalt.no/>

IT-historia: <http://ithistoria.se/>

Lokalhistoriewiki: www.lokalhistoriewiki.no

Berätta för oss, Nordiska museet: http://www.nordiskamuseet.se/category.asp?intLevel=2&Cat=425&CatName=Beratta_for_oss&topmenu=144 - Samlingssida för museets frågelistor samt webbfrågor om olika ämnen.

Nordiska museets brödbank: www.nordiskamuseet.se/brod - Kombinerar insamling av berättelser och minnen kring bröd med presentationer av föremål, arkivmaterial och litteratur i museets samlingar.

WiGo Västerbotten: <http://www.wigo.se/index.php/Huvudsida>

Museer

Powerhouse Museum, Sydney, Australien www.powerhousemuseum.com - Australiens största museum som satsat stort på webben och interaktivitet.

Rockheim, Trondheim <http://www.rockheim.no/> - Nationalmuseum för pop och rock i Norge. Inbjuder till deltagande i insamlingen.

Smithsonian (USA) <http://www.si.edu/Museums/> - Världens största museikomplex.

Open museum ... connecting people, objects and museums (USA): <http://www.openmuseum.org/> - "People who love museums like to talk about what they see, hear, and experience. So we've created a place where that happens all the time. Open Museum invites art and culture lovers to hang out, chat, meet other museum-centric folks, and really get to know the works that museums have to offer."

Bloggar

Museum 2.0 (Nina Simon) www.museumtwo.blogspot.com

Powerhouse Museum, Sydney, har 8 bloggar: www.powerhousemuseum.com

Sörmlands museums seniorblogg, <http://seniorbloggen.blogg.se/>

Sörmlands museums ungdomsblogg: <http://youthhood.blogg.se/>

K-blogg. Riksantikvarieämbetets blogg. www.k-blogg.se

Museum Blogs: <http://www.museumblogs.org/> - Samlingsplats för museibloggar från många länder.

Gemensamma databaser/sökfunktioner

Digitalt museum, <http://www.digitaltmuseum.se/ownerInfo.do> - Föremåls- och fotografidatabas gemensam för Armémuseum, Designarkivet, Nordiska museet, Sveriges militärhistoriska arkiv, Upplandsmuseet.

Samdokregistret: <http://www.nordiskamuseet.se/publication.asp?publicationid=868&topmenu=143>

Databas över undersökningar som Samdoks medlemsinstitutioner rapporterat till Samdoksekretariatet.

Kringla, <http://www.kringla.nu/kringla/>

Samsöktjänst till föremål, fotografier, dokument m.m. i flera svenska museer och arkiv.

KMM, Knowledge Management in Museums: <http://samsok.museum24.se/>

Deltagande läns museer: Läns museet Halmstad, Stockholms läns museum, Murberget – Läns museet Västernorrland, Västergötlands museum, Norrbottens museum, Västerbottens museum, Gotlands museum.

Museernes Samlinger (Danmark): <http://www.kulturarv.dk/mussam/Forside.action>

Centralt register över föremål och annat kulturhistoriskt dokumentationsmaterial i Danmark.

Övrigt

Karlsson, Matilda 2008. *Svenska museer och den sociala webben: Webb 2.0 som verktyg för dialog*. Umeå universitet, Institutionen för kultur- och medievetenskaper. Museologi C. VT 2008. <http://www.ritkontoret.com/matilda>

Karlsson, Matilda 2008. *Bevarande av digitalt kulturarv – en del av museets ansvar?*

Umeå universitet, Institutionen för kultur- och medievetenskaper. Museologi D. HT 2008. <http://www.ritkontoret.com/matilda>

Steve: The Museum Social Tagging Project: <http://www.steve.museum/>

FÖRFATTARE

Eva Fägerborg är fil. dr i etnologi och ansvarig för Samdoksekretariatet vid Nordiska museet.